

MEHMET KAPLAN'IN KLÂSİK TÜRK EDEBİYATIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ*

Yrd. Doç. Dr. İsmet ŞANLI
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ismetsanli26@gmail.com

Özet

Mehmet Kaplan, yeni Türk edebiyatının kurucu temel şahsiyetlerinden biri olmakla birlikte, Türk tarih, kültür ve edebiyatını bir bütün halinde değerlendirerek sadece yeni Türk edebiyatı alanında değil Türk dili, halk edebiyatı ve klâsik Türk edebiyatı alanlarında da çeşitli incelemeler yapmış, değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu yazıda, Kaplan'ın kitaplarında, çeşitli dergilerde yer alan yazılarında klâsik Türk edebiyatı ve bu edebiyatla ilgili konular hakkındaki tespitleri, görüşleri ve eleştirileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Kaplan, klâsik Türk edebiyatı, divan şiiri

MEHMET KAPLAN'S VIEWS ON CLASSICAL TURKISH LITERATURE

Abstract

Along with being one of the expert researchers and scientists in the field of new Turkish literature, Mehmet Kaplan has made important contributions to the fields of Turkish language, folk literature, and classical Turkish literature since he has an aggregate understanding of Turkish history, culture, and literature. This study covers Kaplan's thoughts, opinions, critiques on classical Turkish literature and related issues in his essays published in his books and various journals.

Key Words: Mehmet Kaplan, classical Turkish literature, divan poetry.

* Bu yazı, Sivrihisar Kaymakamlığı ve Sivrihisar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 11 Nisan 2006 tarihinde Sivrihisar/Eskişehir'de düzenlenen *Bütün Yönleriyle Kaplan Hoca* panelinde sunulan "Mehmet Kaplan'ın Klasik Türk Edebiyatına Bakışı" başlıklı bildirinin genişletilip makaleye çevrilmiş şeklidir.

Mehmet Kaplan, üniversitelerde, sanat, edebiyat ve kültür çevrelerinde tanınmış bir edebiyat araştırmacısı; eleştirmen, denemeci, “müşfik ve müşvik bir hoca”, kültür adamı, milletin değerlerine bağlı bir aydındır. Uzmanlık sahası Yeni Türk Edebiyatı olan Kaplan, Türk tarih, kültür ve edebiyatını bir bütün halinde “dinamik bir süreç” olarak değerlendirdiği için Klâsik Türk edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı ve Türk Dili alanlarında da çeşitli incelemeler yapmış, çeşitli edebî eserlerimizi tahlil ederek edebiyat ile medeniyet arasında dikkate değer münasebetler kurmuştur. Onun bu çalışmalarında ortaya koyduğu görüş, tespit, eleştiri ve önerileri aynı zamanda pek çok araştırmacıya da yön vermiştir (*Mehmet Kaplan’a Armağan*, 1984: 18-19).

Bu yazıda, Mehmet Kaplan’ın, değişik kitap ve dergilerdeki yazılarında, daha çok Eski Türk Edebiyatı ve Divan Edebiyatı ismiyle değerlendirdiği Klâsik Türk edebiyatı, Klâsik Türk şiiri, önde gelen şairler ve Osmanlı Türkçesi hakkındaki görüş, eleştiri ve önerileri üzerinde duracağız.

Mehmet Kaplan’ın pek çok yazısına doğrudan veya çeşitli sebeplerle konu olan Divan edebiyatı, medeniyet ve kültürümüz açısından övünülecek, muhteşem ve güzel eserlerle dolu Osmanlı döneminin edebiyatıdır. Yüzyıllar ötesinden günümüze kadar eserleriyle gelebilmiş bu edebiyat; bugün de her kesimden okuyucu kitlesi bulunan “kendi ölçüleri içinde ve kendine mahsus” klâsik bir edebiyattır.

Ziya Paşa’nın 1868 yılında yazdığı “Şiir ve İnşâ” makalesiyle Divan edebiyatı etrafında başlayan ve günümüze kadar devam edegelen eleştiri ve inkâr mahiyetindeki görüşlerin karşısında duran Kaplan, yazılarında bu eleştirilerin haksızlığını ve geçersizliğini ortaya koymuştur¹.

Mehmet Kaplan’ın Klâsik Türk edebiyatıyla ilgili düşüncelerini yazılarından hareketle; görüş, öneri ve eleştirileri şeklinde tasnif edip değerlendikten sonra Divan edebiyatını, önde gelen divan şairlerini, çeşitli şiir, beyit ve mısralar ile “Osmanlıca”yı konu alan yazılarının listesini makalenin sonunda verdik.

1. MEHMET KAPLAN’IN KLÂSİK TÜRK (DİVAN) EDEBİYATIYLA İLGİLİ GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ

1.1. Divan Edebiyatı ve Mahiyeti

Divan edebiyatının “Türk”e ait bir edebiyat olduğunun altını ısrarla çizen Kaplan, yazılarında muhteva, şekil ve sanat yönü üzerinde de durduğu bu edebiyatı tam olarak anlamak için bilgi, dikkat ve gayret gerektiğine işaret eder.

1. “Divan edebiyatı, Türk edebiyatıdır.” diyen Kaplan, eski Türk kültürünün bir parçası ve en güzel aynası olan Divan edebiyatını, eski Türk medreselerinden,

¹ Yazılarının künyesi için bkz. *Mehmet Kaplan’a Armağan*, Dergâh Yay., İstanbul 1984, s. 30-67; Zeynep Kerem-İnci Enginün, *Mehmet Kaplan, Hayatı ve Eserleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2000, s. 45-127.

tekkelerinden, sarayından, çarşısından ve günlük hayatından ayırmanın mümkün olmadığını belirterek bu edebiyatı da ötekiler gibi Türklerin vücuda getirdiğini belirtir (Kaplan, 1996: 36). “Osmanlı devri edebiyatı, Arap ve Fars tesirinde kalmakla beraber özü itibarıyla Türktür. Türkün kudret iradesi, yaşama sevinci, tabiat sevgisi, kâinatı kucaklayan dinî heyecanı onda da görülür. Anadolu Halk ve Tekke edebiyatı ile Divan edebiyatına ortak olarak bu temel duygular hâkimdir.” (Kaplan, 1996: 80).

1.1. Divan edebiyatını anlayabilmek için mutlaka kaynaklara gidilmelidir. “Kaynağa gidilmeden ve metin üzerinde düşünülmeden hüküm verildiği için, Divan edebiyatı, gözü kapalı kötülenmiştir.” (Kaplan, 1977a: 9). “Türk edebiyatı ne kadar millî kaynaklara gitmiş ise kalite bakımından o kadar yükselmiştir.” diyen Kaplan, “halk içinde halkla beraber yaşayan Yûnus Emre, Dede Korkut, Karacaoğlan ve diğer halk şairleri” (Kaplan, 1998a: 279) ile Divan şiirinin ustalarından Bâkî, Fuzulî, Nedîm, Şeyh Gâlib gibi nicelerinin “yeniden ve şahsen” keşfedilmesi gerektiğini vurgulayarak günümüz insanının en büyük sıkıntısı olan “sığılık”ın da ancak böylece ortadan kalkacağını belirtir (Kaplan, 1998a: 266).

1.2. Divan şiirinin zevkini alabilmek için, bu edebiyata ait eserler, şiirler kendi diliyle okunmalıdır. Nesiller değiştikçe, kelimeler ve yazış tarzı da değişir. Bu, akan tarihin icabıdır ve eski eserleri okumak, anlamak ve tadını almak için, onların dilini bilmek lâzımdır. Fuzulî’yi, Bâkî’yi, Nedîm’i, Gâlib’i ancak kendi dilleri içinde tam manasıyla anlayabiliriz. Onlar kendi dilleri içinde duymuşlar, düşünmüşler ve şiir zevkine ulaşmışlardır (Kaplan, 1961: 5).

1.3. Divan edebiyatını incelerken, onun estetik yanı üzerinde durmalı; “ses, kültür, hâfıza ve zevkimize eski şairlerimizin güzel beyit ve mısralarını katarak, ruhumuzu zenginleştirmeliyiz.” (Kaplan, 1996: 45).

2. Divan edebiyatı ile ilgili bir değerlendirme yapılırken dikkatli olunmalı, mutlaka bu edebiyatın vücuda geldiği devir göz önünde bulundurulmalı; “Ortaçağ şehir edebiyatı” olan Divan edebiyatı “çağdaş Batı edebiyatı ile değil, Ortaçağ Batı edebiyatı” ile karşılaştırılmalıdır (Kaplan, 1996: 13, 44-45; 1997: 236).

2.1. Divan edebiyatının yaşadığı devirleri anlamak için, mutlaka bu edebiyatı meydana getiren nesilleri, yaşadıkları devri ve çevreyi bir bütün olarak göz önünde bulundurmak gerekir (Kaplan, 2001: 13).

2.2. Divan edebiyatını anlamak, emek ve gayret ister, ona kendi dünyasının gerektirdiği bilgi, ilgi ve dikkatle yaklaşmak gerekir. “Divan edebiyatı anlaşılması güç, arka plânı olan bir edebiyattır.” (Kaplan, 1972b: 6). Bütün güzel ve değerli şeyler gibi, önemli sanat eseri olan resim ve mûsikî eserlerinde olduğu gibi Divan şiiri de anlaşılacak için bir kültür, hazırlık ve anlayış ister. (Kaplan, 1972b: 5). Nasıl çocuklarımızın matematiği, fiziği, kimyayı, mûsikîyi, resmi, yabancı dilleri öğrenmeleri için büyük gayret sarf ediliyorsa, onlara atalarının dilini ve edebiyatını da öğretmek için gayret sarf edilmelidir (Kaplan, 1996: 114).

3. Bir şehir edebiyatı olan Divan edebiyatı, bizim hayatımızı, oldukça teferruatlı bir şekilde anlatmaktadır. Nedîm'in şiirlerinde yapılan benzetmelerin, ortaya konulan imajların büyük bir kısmı şehir hayatıyla ilgilidir. "Nedîm'in bu tarz imajlar yapması, şehir muhitinde yaşaması ve şehir şairi olmasından" kaynaklanır. Türk edebiyatını, konu ve üslûp bakımından "göçebe, köy ve şehir" edebiyatı olmak üzere üç kısma ayıran Kaplan, Divan edebiyatının bir "şehir edebiyatı" olduğunu özellikle vurgular (Kaplan, 1997: 236)².

4. Divan edebiyatı, devrinin aynasıdır. "Kimse içinde yaşadığı tabii, siyasî, iktisadî, sosyal şartlara karşı kayıtsız kalamaz. Kendi içine kapalı gibi görünen Divan edebiyatı bile tıklım tıklım devrine ait unsurlarla doludur. Fuzûlî, Nedîm ve Şeyh Gâlib'in şiirlerinde yaşadıkları çağ ve çevre, devrin estetiğine göre işlenmiş ve değiştirilmiş olarak vardır. Dikkatle okursanız mistik Yûnus'un şiirlerinde, köyün bütün unsurlarını, toprağını, çamuru, tohumu, dikenini, söğüdü hatta kerpici bulabilirsiniz." (Kaplan, 1998a: 276).

4.1. Her çağın dili, dünya görüşü, inancı ve sosyal şartları başkadır. Bunlar, o dönem eserlerinin kelime kadrosunu, üslûbunu ve muhtevasını doğal olarak etkiler. Yapılması gereken, bu eserleri anlamaya çalışmak, anlamaya çalışırken güzel ve orijinal yönlerini ortaya çıkarmaya gayret etmektir (Kaplan, 1997: 191).

4.2. Bir milletin gençleri, "hâlihazırın manasını anlamak için, mazisini derinden bilmelidir." diyen Kaplan, bunun da ancak geçmişte, "bin yıl nasıl düşündüğümüzü, nasıl yaşadığımızı, nasıl hissettiğimizi" öğrenerek olabileceğini, "bunu bilmeden bugünkü merhale"nin anlaşılamayacağını belirtir (Kaplan, 2001: 148).

5. Şehir kültürüyle doğrudan ilgili olan minyatür, halıcılık, hat ve kitap sanatı ile arasında dikkate şayan münasebetler bulunan Divan edebiyatı, eski Türk medeniyetinin bütünlüğüne sınıksız bağlıdır (Kaplan, 1956: 8).

6. İçinde bütün bir medeniyeti barındırdığı için Divan şiiri bir kültür şiiridir. Şiir, kültürün unsurlarından biri olmakla beraber, ondan ayrı bir şeydir. Bilgi ve tecrübe yoluyla edindiğimiz bu birikim, mutlaka şiir vücuda getirmez. Fakat çoğu şairlerde bu unsur, sadece bir malzeme olarak kalmış, şiir haline gelememiştir (Kaplan, 1988b: 204).

7. Hayatla bütünleşmiş olan Divan şiirinde aşk ve yaşama sevinci ana konulardır. "Türk halk ve aydın edebiyatında aşk ve yaşama sevinci de geniş bir yer tutar. Sosyal tabakaları, dilleri ve üslûpları ayrı olmakla beraber, Karacaoğlan

² Mehmet Kaplan, yazılarında Divan edebiyatı ile ilgili yaptığı tespit ve değerlendirmeleri çeşitli beyitlerle destekler ve benzer örneklerin çoğaltılabileceğini belirtir. Konumuz Kaplan'ın görüş ve tespitleri olduğu için verdiği örnekleri yazımıza almadık. Burada sadece "Divan edebiyatı, şehir edebiyatıdır" görüşüne örnek verdiği Nedîm'in bir beytini vermekle yetiniyoruz:

Bilen halk-ı Stanbuldur rûsûm-ı şîve vü nâzı

Kenârın dilberi nâzik de olsa nâzenîn olmaz (Kaplan, 1997: 236)

ile Nedîm, bu konuda birleşirler. Divan şiiri, baştan sona aşk ve yaşama sevincini ifade eden şiirlerle doludur." (Kaplan, 1996: 44).

8. Divan edebiyatı, insana değer veren ve onu yücelten bir edebiyattır. "Eski Türk edebiyatında insanı yücelten, sevmeğe, iyilik yapmaya, yaşamaya, düşünmeye sevk eden konular ön planda gelir." (Kaplan, 1996: 45).

9. Divan şiirinin içinden dikkat edilirse değerli ve güzel pek çok unsur çıkarılabilir. "Yeryüzünde bütün medeniyetler zamanla yıkılmışlar, harap olmuşlardır. Fakat arkeologlar bu harabeleri kazınca, Bâkî'nin söylediği gibi onlardan hazineler çıkarmışlardır. Eski edebî eserler de öyledir. İçlerinde bin bir güzellik vardır." (Kaplan, 1980: 9).

10. Eski Türk edebiyatının divanlardan ibaret olmadığını belirten Kaplan, divanların dışında mesnevilerin, gazavatnamelerin ve tarikat edebiyatlarının da bulunduğu dikkati çekerek bu edebiyatın nesir sahasında da Nâimâ, Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, Sinan Paşa gibi sadece Türk edebiyatı değil dünya edebiyatı tarihi açısından büyük önem taşıyan şahsiyetler bulunduğunu belirtir (Kaplan, 2007: 111).

Divan edebiyatının şehirlerde gelişmesinden dolayı bu edebiyata ait şiirlerin bir "şehir ve kültür şiiri" olduğuna dikkat çeken Kaplan, bu şiirde keşfedilmeyi bekleyen pek çok değer bulunduğunu ifade eder. Divan şiirinin doğru ve tam olarak anlaşılabilmesi için ön bilgi ve hazırlık gerektiğini, bu şiiri orijinal diliyle okumanın ve sanat yönünün ihmal edilmemesinin önemli olduğunu belirtir. Günümüz ve gelecek Türk aydınlarının, edebiyatçıların, ressam ve musikişinaslarının kendilerini yenileyebilmeleri ve bir şahsiyet haline gelebilmeleri için bugün pek de bilinmeyen eski Türk edebiyatını ve bu alandaki eserleri tanımalarının ve onlardan yararlanmalarının önemli olduğunu vurgular.

1. 2. Divan Edebiyatının Yapısı ve Sanat Yönü

Edebî sanatlara dayanan nüktelî bir yapıya sahip Divan şiirinde âhenge büyük önem verilir. Vezin, kafiye, redif ve ses tekrarları bu şiirin mûsikisini sağlayan temel unsurlardır. Ahenk unsurlarını şiirinde başarıyla uygulayarak anlam derinliğini yakalayan Necâtî, Bâkî, Hayâlî, Fuzûlî, Nef'î, Nâ'ilî, Nedîm ve Şeyh Gâlip gibi şairler edebiyat tarihine adlarını silinmeyecek şekilde yazdırmayı başarmışlardır. Şiirin kalıcılığını sağlayan, "sanat yönü" nün sağlam oluşudur. Bu sebeple Divan şiirinin günümüz şairlerinin de istifade edecekleri pek çok yönü bulunmaktadır.

1. Nazım tarafı ön plânda olan ve esasî beyitlere dayanan Divan edebiyatında, lügat, vezin, kafiye, mazmun şiirin kabuğudur. Henüz keşfedilmemiş bir âlem olan Divan edebiyatında bugünün şiirine yakın birçok aslî unsur bulunmaktadır (Kaplan, 1996: 136; 1974: 6).

2. Anlam derinliği olan ve teferruatlı bir düşüncenin eseri olan Divan şiirinde "kesâfet" dikkati çeker. Bunun sonucunda şairler, dünyayı bir beytin içine

sıkıştırmaya çalışmışlardır. Divan şairleri, Fransız Parnasyenlerinden daha fazla “kesâfet”e önem vermişlerdir. Kesâfet, mecazlı söyleyişi ortaya çıkarmıştır. Bu “kesâfet” arzusu onları sürekli olarak mecazlarla konuşmaya sevk etmiştir. Bugün mecaz, şairlerin doğal ifade yollarından biri olmuştur (Kaplan, 1945: 6; 1974: 6).

3. Divan şiirinde edebî sanatlar büyük yer tutar. Sanatlar, düşüncenin güzel bir şekilde ifade edilmesinde bir araçtır. “Bütün düşünce sistemi ile ‘varlığı aşma’ felsefesine dayanan Divan edebiyatında teşbih, istiare ve mecaz gibi edebî sanatlar bu edebiyatın temelini teşkil eder.” (Kaplan, 1998b: 220). Bütün şairler, günümüz şairleri de dahil olmak üzere kelimelerle oynarlar ki bu durum, dans ve şarkıda olduğu gibi insanların duygu ve düşüncelerini oyun ile ifade etmede yaygın bir davranış şeklidir (Kaplan, 1980: 8).

4. Divan edebiyatı, mazmunlar edebiyatıdır. “Savaş meydanlarında dünyanın en kuvvetli insanı olan Osmanlı, sarayında, evinde, konağında, son derece nazik, kibar ve ince idi. Divan şiirinin başlıca özelliklerinden biri olan “mazmun” böyle bir yaşayış tarzına tekabül eder. “Mazmun” duygu ve düşüncelerini gizli olarak anlatma sanatıdır.” (Kaplan, 1980: 8-9)

5. Divan şairleri, şiirde sese çok önem verirler ve mûsikîden hoşlanırlar. Fuzulî, Bâkî gibi birçok Divan şairinin şiirlerinin çağdaşlarına ve kendinden sonra gelenlere güzel gelmesinin sebeplerinin başında dili, sağlam, akıcı ve ahenkli bir şekilde kullanmaları gelir (Kaplan, 1980: 8).

6. Divan şiiri, “nükteli bir şiirdir.” Derin ve ortak bir kültüre sahip olduğu için genellikle yüksek sesle konuşmayan Osmanlı, karşısındakini anlayışlı kabul etmesinden dolayı fikirlerini fazla açıklamadan nükteli olarak ifade eder. Eskiler, şiire biraz da “eğlence” gözüyle baktıklarından nükteli söz söylemekten hoşlanırlar (Kaplan, 1997: 193).

7. Divan edebiyatı, romantik bir edebiyattır. Eski şiir, hatıraların ve “derûnî” hislerin ifadesi olduğu halde, yeni şiir, daha çok, yakın ve anlık duygulanmaları anlatmaya çalışır. Diğer bir ifadeyle, eski şiire romantik dersek, yeni şiire realist demek gerekir (Kaplan, 1988b: 241).

8. İçinde çok güzel ve değerli şiirler bulunan Divan edebiyatından vazgeçemeyiz. “Fuzulî, Bâkî, Neşatî, Nef’î, hattâ adları az tanınan Divan şairleri elmas gibi çok güzel şiirler yazmışlardır.” Onları yok saymak, yetişen nesilleri ortak millî hazineden mahrum etmektir (Kaplan, 1996: 114).

Anlam yönünden “kesâfet”i, duygu bakımından “derûnî hisler”i ön plâna çıkaran Divan şiirinde “mazmun”lar geniş bir yer tutar. Bu sebeple “romantik bir şiir” diyebileceğimiz bu şiir, içinde barındırdığı unsurlarla genç şairlere ilham kaynağı olacak bir “hazine” değerindedir.

1. 3. Divan Şairi

Mehmet Kaplan; Fuzulî, Bâkî, Nef'î, Nâbî, Nedîm ve Şeyh Gâlip gibi önde gelen şairleri konu alan yazılarında bu şairler hakkında düşüncelerini ifade eder. Ancak, Kaplan'ın yazılarında Divan şairlerini genel olarak değerlendirdiği görüşlere fazla rastlanmaz. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bir yazısında "Divan şairinin aydın bir insan olduğunu", başka bir yazısında ise -Divan şairlerini de kastederek- şairleri en iyi anmanın eserlerini okumakla mümkün olacağını belirtir.

1. Divan şairi, devrini tanıyan aydın bir insandır. "Bütün Divan şairleri devirlerinin ilim ve felsefesini bilirler. Çoğu bu bilgileri bir süs olarak kullanırlar." (Kaplan, 1971b: 3).

2. Şairleri en iyi anma, onların eserlerini okumak, onlar üzerinde düşünmek ve sohbet etmektir (Kaplan, 1988b: 23).

1. 4. Osmanlı Medeniyeti ve Osmanlıca

Osmanlı'nın edebiyat, sanat ve mimarisiyle bir medeniyet meydana getirdiğini, bu medeniyet dilinin de "Osmanlıca" denilen Türkçe olduğunu belirten Kaplan, Osmanlı'yı ve medeniyetini tam ve doğru bir şekilde anlamının bu dönemde yazılan eserleri kendi dili olan "Osmanlı Türkçesi" ile okuyup anlamaktan geçtiğini belirtir.

1. Osmanlı medeniyetinden ve bu medeniyetin unsurlarından vazgeçemeyiz. Bugün ölü bir dil olan Osmanlıca, bir bütün olarak olmasa bile, herkesin zevk ve mizacına göre, bugünkü dile daima girecektir ve bunda da bir sakınca yoktur. "Yahya Kemal, Divan edebiyatına dayanarak çok güzel şiirler yazmıştır. Tanpınar'ın eserlerine "eski" bir doku unsuru olarak daima karışır. Bin yıllık medeniyetimizi bir çöp yığını gibi şehrin dışına atamayız." Osmanlı medeniyeti, kendine has şaşaası olan zengin bir medeniyettir (Kaplan, 1996: 167).

2. Osmanlıca, tarih denilen büyük masal sarayının anahtarıdır. Onu kullanmasını bilen, farklı bir âleme dalar. Bu bakımdan Osmanlıca'nın Fransızca, İngilizce, Latince veya Yunancadan farkı yoktur. Tarihin karanlık koridorlarında rahatça dolaşabilmek için Osmanlıca'nın bilinmesi gerekir. O, bir kültür ve medeniyetin anahtarı olarak ele alınırsa, öğrenilmesi için gereken zahmete severek katlanılır. Bâkî ile, Fuzulî ile, Şeyhülislam Yahya ile, III. Selim ile konuşabilmek, bugün için küçümsenmeyecek bir mutluluktur (Kaplan, 1972a: 5).

3. Olumsuz yaklaşımlara ve aleyhinde görüş bildirenlere; "Osmanlıca'nın arkasında bin yıl içinde yaşamış bir medeniyet âlemi vardır. Bize Arapça ve Farsçayı, zorla değil, seve seve ve bin bir emek bahasına benimseten, bu dillerin kendisi değil, onların arkasında bulunan ve o devirde yüksek bilinen medeniyet olmuştur." diyerek Osmanlıca'nın yüksek bir kültür ve medeniyet dili oluşuna işaret eden Kaplan, bu dile sırf içinde Arapça, Farsça kelimeler var diye karşı çıkılmasının yersiz olduğunu özellikle vurgular (Kaplan, 2001: 144).

4. Her Türk ferdinin kaynaklara inerek geçmişle ilgili sağlıklı bilgilere ulaşabilmesi için Osmanlıca'yı bilmesi gerekir. "Bütün dünya üniversitelerinde

Osmanlı tarihi, sanatı, edebiyatı ve medeniyetiyle uğraşanlar Osmanlıca bilirler. Kendi milletinin tarihini bilmek isteyen bir Türkün de Osmanlıca bilmesi şarttır.” (Kaplan, 1973: 3).

5. Osmanlıca, Türklerin Anadolu’da kurdukları yüksek medeniyetin dilidir. Onu bilmeden bu medeniyeti anlamak mümkün değildir. Bundan dolayı, bu dili bilmeyen, doğrudan doğruya kaynakları tanımayan birisinin Osmanlı tarih, sanat ve edebiyatına dair söylediklerini şüpheyle karşılamak gerekir. Böylelerinin ayakları sağlam olarak yere basamaz (Kaplan, 1973: 3).

6. Osmanlıyı tanımadan Türk olunamaz. Osmanlı medeniyeti, bin yıllık Türk-İslâm medeniyetinin mahsulüdür. Yahya Kemal’i, Halide Edib’i, Tanpınar’ı o kadar biz yapan, hep Osmanlıyı bilmeleridir (Kaplan, 1998a: 266).

Anadolu’da kurulan yüksek bir medeniyet dili olan Osmanlı Türkçesini bilmeden Osmanlı tarihi, sanatı ve edebiyatı tam olarak anlaşılabilir. Osmanlı kültür ve medeniyeti üzerinde çalışma yapanların ve “Türk”üm diyenlerin bu dili bilmeleri gerekir.

1. 5. Klâsik Eserler

Edebiyata, sanata, tarihe ve mimariye ait eserler ile burada sayamadığımız pek çok eser, Türk kültür ve medeniyeti açısından büyük önem taşımaktadır. Bu eserlerin özelliklerine göre, amaca hizmet edecek şekilde bilimsel olarak yeni metot ve yöntemlerle incelenmelerine ihtiyaç vardır.

1. Klâsik eserler, kendi dilleriyle bir bütünlük ve güzellik arz ederler. Üslûp hakkında biraz fikri olan bir kimse, güzel eserlerde kelimelere müdahale edilemeyeceğini bilir. Edebî bir metnin üslûbunu değiştirmek, mimarî açıdan bir sanat eseri olan Süleymaniye’yi betonla sıvamak gibi bir şeydir. Her sanat eseri kendi malzemesi içinde güzeldir. Sanat değeri açısından bir tablonun renklerini, bir bestenin notalarını değiştirmek nasıl mümkün değilse, bir şiirin kelimelerini değiştirmek de mümkün değildir (Kaplan, 1961: 5).

1.1. Avrupalı sanatçılar yeni ilham kaynakları bulmak için kendilerine tamamıyla yabancı, eski ve iptidâî kavimlere giderken, biz de atalarımızın eserlerine gitmeliyiz. Onları tanımak ve sevmek bize bir asalet, şeref ve derinlik duygusu kazandırır (Kaplan, 1988b: 46).

1.2. Milletler tarihleri içinde gelişirler. Tarih şuuru, en iyi, kültür eserleri vasıtasıyla elde edilir. Başka milletlerin maddî veya manevî sömürgeci olmak istenmiyorsa, millî kültürün en küçük teferruatına kadar bilinmesi ve korunması zorunludur (Kaplan, 1971a: 6).

1.3. Bu topraklara hâkim oluşumuzun senetleri olan eski eserlerin en ufak bir parçasının, en küçük bir hâtırasının bile kaybolmaması gerekir. Bugün bize manasız görünen bir şey, yarın bir altın değeri kazanabilir. Batı ülkelerinde maziye

ve eski eserlere verilen büyük değer bizi düşündürmeli ve uyandırmalıdır (Kaplan, 1969: 4).

2. Geçmişlerini hakîr görenler aşağılık hissine kapılırlar ve kolayca köle olurlar. Geçmişinden utanma ve kendini hor görme, yıllardan beri devam eden bir "kopuş"un neticesidir. Bizi tarihe, toprağa ve millete bağlayan en kuvvetli bağlardan biri kültürdür. Kültür ise, dil ve üslûptan ayrılmaz (Kaplan, 1968: 6).

3. Bir edebiyatçının en büyük, en zevkli işi, kaynaklarını bulmak ve onlarla beslenmektir. O, ekseriya, herkesin bilmediği, kendisine en yakın eserleri arar, yahut bilinenlerde bilinmeyen tarafları keşfeder. İnsan, aramadan hangi eserle kaynaşacağını önceden bilemez. Bunun için hemen hemen her şeyin elden geçirilmesi lâzımdır (Kaplan, 1998a: 265).

3.1. Sanatta önemli olan malzeme değil, malzemeyi kullanım tarzıdır. Bunun en güzel örneğini Yahya Kemal ortaya koymuştur. O, Divan şairlerinin kullandığı kelimeler ile şaheserler vücuda getirmiştir (Kaplan, 1998b: 77).

4. Eski edebiyatımız ve eserlerimiz, usulüne göre ve amaca hizmet edecek şekilde, yeni metot ve yöntemlerle incelenmelidir. Divan şiiri, klâsik metotların dışında farklı ve yeni metotlara göre ele alınmalıdır. "Edebiyatta psikolojinin, stilistiğin, estetiğin metotlu bir şekilde tatbikini denemek zamanı çoktan geldi... Ben bilhassa eseri, bünyeyi, ruhu yakalamak istiyorum. Divan şiirinde tarihî unsurdan ve mazmundan daha başka kıymetler vardır." (Kaplan, 1992: 11).

5. Araştırma ve incelemelerde edebî eserin bir amaç değil araç; yaşayış, duyma ve düşünme tarzının ifadesi olduğu unutulmamalıdır. Böylece edebiyat can sıkıcı, ölü bir ders haline gelmekten kurtulacaktır (Kaplan, 2001: 161). "Bir şeyin değeri, ona bakana bağlıdır. Eski Türk edebiyatı, eski Türk kültür ve medeniyetini bu günkünden farklı bir dil ve üslûp ile ifade eder. Başka milletlerin eski edebiyatları da, yaşayan dil ve üslûptan farklıdır. Eski edebiyatımıza yeni bir gözle bakabilmek için Avrupalıların bakış tarzlarından ve usullerinden istifade etmeliyiz." (Kaplan, 1988b: 44).

6. Liselerde eski Türk edebiyatı metinleri tahlil edilerek okutulmalıdır. Çağdaş kültürün etkisi altında kalan yeni nesilleri eski Türk edebiyatına ısındırmak için zihnî ve ruhî hazırlığa ihtiyaç vardır. Bir kere anlaşıldığı ve zevkine varıldığı zaman, eski Türk edebiyatı bize yeni ufuklar açar (Kaplan, 1988b: 46-47).

7. Harf inkılâbı yapılan Türkiye'de, eski Türk edebiyatına ait eserleri ilmî olarak yayımlayan bir müessese kurulmalı, devletin ilgili kurumları bu müesseseyi maddî ve manevî bakımdan desteklemelidir (Kaplan, 1998b: 72).

8. Divan edebiyatı ve bu edebiyata ait eserlerin bizim hayatımızı anlatmadığını ileri sürenlere de şiddetle karşı çıkan Kaplan onlara; "Edebiyat da, tarihin içine gömülü bir vâkiadır. En mücerret edebiyatlar dahi içinde buldukları tarihî şartlarla yakından ilgilidirler. Divan edebiyatının Türk tarihi ile alâkası bulunmadığı iddiası mübalağalı bir görüştür. İslam medeniyeti, Osmanlı tarihinin

inkışafı, müesseseler, örf ve âdetler hesaba katılmadan bu edebiyatı anlamak ve izah etmek imkânsızdır. İyi bakılırsa Divan şiirinin teşbihlerine kadar Türk tarihinin sadık bir aynası olduğu görülür.” şeklinde verdiği cevapla Divan edebiyatının Türk milletinin örf, adet, gelenek ve görenekleriyle örülü bir edebiyat olduğunu belirterek yapılan eleştirilerin haksız olduğunu vurgular (Kaplan, 2001: 151).

“Bilim ve sanatta önemli olanın malzeme değil, malzemeyi kullanım tarzıdır.” diyen Kaplan, Divan şiirinde ve klâsik eserlerde yararlanılabilecek pek çok unsur olduğunu, bunların yerinde ve iyi bir şekilde kullanılmasıyla yeni sanat eserlerinin meydana getirilmesinin mümkün olacağını vurgular. Yahya Kemal’in Divan şiirinin kelime kadrosunu kullanarak yazdığı şiirlerin bunun en güzel örneği olduğunu belirtir.

2. MEHMET KAPLAN’IN DİVAN EDEBİYATI VE OSMANLICA’YLA İLGİLİ ELEŞTİRİLERİ

Mehmet Kaplan, Divan edebiyatının ve Osmanlıca’nın sadece olumlu yanlarını değerlendirmeyip eleştirel bir bakışla eksik yanlarını da dile getirerek aydınlara, edebiyatçılara ve sanatçılara yapılması gerekenler hakkında yol göstermeye çalışır.

1. “Divan edebiyatında bir sun’îlik vardır.” diyen ve bunu tabii karşılayan Kaplan, bu durumun Divan edebiyatının şehir edebiyatı oluşundan ve başlangıçta taklîdî bir edebiyat olmasından kaynaklandığını belirtir.

Mehmet Kaplan, Türk şair ve yazarların eski çağlarda Acemler veya Araplar gibi, son dönemlerde de Fransız, İngiliz, Amerikalı ve Rus gibi olmaya çalışmalarının, yani “taklit”in Divan edebiyatını “sun’î bir edebiyat” şekline soktuğunu söyler ve Acemler, Araplar veya Avrupalılar gibi olma düşüncesinin Türk aydınlarının orijinal bir sanat meydana getiremeyişlerinin temel sebeplerinden biri olduğunu ifade eder.

Kendini olduğu gibi kabul etmeyen, milletinden nefret eden sanatkâr ve şair, yeni bir sanat eseri ortaya koyamaz. “Sanat, ruhun ifadesidir; şahsiyetin tezahürüdür. Kendini aşağı görme hissi, bizim yaratıcı kuvvetimizi sifra indiriyor. Onlar gibi olacağız diye kendimizi unuttuk. Bu bir nev’i manevî intihardır.” (Kaplan, 2001: 175-176).

2. Eski Türk edebiyatında, İranlılardan ve Bizanslılardan alınan ümitsiz, aciz ve pasif bir hayat felsefesi görülür. “Genellikle pasif bir hayat görüşüne sahip olan bu kavimler, bu öldürücü fikirleri kendilerine has süslü ifadelerle bezeyerek, makbul bir hale sokmuşlar, tatlı bir zehir haline getirmişlerdir. Bu fikre göre, bu dünya ve hayat kötüdür. İnsan âciz ve zavallı bir mahlûktur. Dünyaya gelmekten ise gelmemek, yaşamaktan ise ölmek, beyhude gayret sarf etmekten ise katlanmak daha iyidir.” (Kaplan, 1977b: 6).

3. Belli bir bilgi ve kültür birikimi olmadan Divan edebiyatının kelime ve mazmunlarının arkasındaki dünya anlaşılabilir. Eski kültür eserlerimizin yarısından

çoğunun İslâmî ve tasavvufî ruhun ifadesi olduğunu belirten Kaplan, “kelime ve mazmun oyunlarından ibaret olan Divan edebiyatı”nın bizi eski kültürümüz hakkında yanılttığını belirterek, “Divan edebiyatının ötesinde henüz hududu keşfedilmemiş engin bir ruh, mânevî edebiyat” bulunduğunu, “millî varlığımızı tanımak için bu manevî kuvvet kaynaklarını bilmek” gerektiğini belirtir (Kaplan, 2001: 61).

4. Türk edebiyatında “hatıra” türünün eksikliğine işaret eden Kaplan, bu türün edebiyatımızda Batı edebiyatına göre çok az geliştiğini belirtir ve günümüzde de hatıra yazmaya gereken önemin verilmemesinden yakınır. Kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması ve bu kuşaklarda tarih şuurunun oluşması için “gerçek hatıralar” a ihtiyaç olduğunun altını çizer:

“Mevlânâ, Yûnus Emre, Hacı Bayram Veli, Fuzûlî, Bâkî, Nedîm yahut II. Murad, Fatih, III. Selim de hatıralarını yazmış olsalardı, bugün kim bilir ne kadar ilgi çekici olurdu. Hele geçmiş asırlarda yaşamış bir kalem efendisi, bir mahalle imamı, bir köy kahyası, bekçisi, bir yeniçeri veya sipahi günlük hayatını yazı ile anlatmış olsaydı ve o bugün elimize geçmiş bulunsaydı değerine paha biçilmezdi.” (Kaplan, 2001: 171).

“Hayat üzerinde düşünmeyişimiz ve onu anlatmaya önem vermeyişimiz, bizde tarih bilincinin gelişmesine engel olmuştur. Batıda tarih bilincinin bizimkinden çok yüksek oluşunun sebebi, onların yaşadıkları hayatı, resim, mektup, hatıra veya gerçeği veren roman şeklinde ortaya koymalarıdır. Bizde hâlâ hayatından iz bırakmak düşüncesi tam olarak yerleşmemiştir. Türkiye gittikçe değişmekte, eski hayatı bilenler, tarihî anları yaşayanlar birer birer göçmektedir. Yakın tarih, bugün meçhul olduğu gibi, yarın da karanlık kalacak gibi gözükmektedir. Geleceğin tarih şuurunu, efsanelerden kurtarmak için canlı ve gerçek hatıralara ihtiyaç vardır.” (Kaplan, 2001: 172).

5. Kaynaklara gidilmemesi ve gerekli bilimsel incelemelerin yapılmaması, önyargılı ve yanlış değerlendirmelere sebep olmaktadır. Özellikle geçmiş asırlarda, kadının sosyal hayattaki yeri ve toplumun kadına bakışı hakkında bugün bilinmeyen çok şey bulunmaktadır. Bu ve benzeri konuların kaynaklara gidilerek titiz çalışmalarla aydınlatılması gerekmektedir (Kaplan, 1977a: 9).

6. Bâkî’yi, Fuzulî’yi, Nedîm’i, Gâlib’i, Namık Kemal’i, Cevdet Paşa’yı asıl metinlerinden okumayanlara gerçekten kültürlü demek mümkün değildir. Milletinin yetiştirdiği yazarları okumayan ve anlamayan insanları, başka milletlerin de kültürlü kabul etmeleri düşünülemez (Kaplan, 1988b: 147).

7. Türkiye’de kültür bunalımının, kısırlık ve taklitçiliğin temel sebebi, “nesillerin kasıtlı olarak tarihe ve millî kültür kaynaklarına gitmelerinin men edilmesi”dir (Kaplan, 1988b: 149).

8. Eski edebiyatımızın eleştirilmesinde ve kötülenmesinde onun bilimsel metotlarla incelenip değerlendirilmemesinin de rolü vardır. Bir şeyin değeri, ona

bakana bağlıdır. Eski Türk edebiyatı, eski Türk kültür ve medeniyetinin bugünkünden farklı bir dil ve üslûp ile ifade edilmiş şeklinden başka bir şey değildir (Kaplan, 1996: 36).

Divan edebiyatı ve Osmanlı Türkçesi hakkında tam ve doğru bilgilere ulaşım sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için bu edebiyatın ve bu dilin bilinmesi gereğine işaret eden Mehmet Kaplan, “nesillerin tarihe ve kültür kaynaklarına gitmelerinin engellenerek” kültür bunalımı meydana getirildiğini, bunun ise “kısır” ve “taklitçi” bir zihniyetin doğmasına sebep olduğunu belirtir.

3. MEHMET KAPLAN'IN DİVAN ŞİİRİNE YAKLAŞIMINA BİR ÖRNEK

Yeni Türk Edebiyatı kürsüsünde çalışmış bir akademisyen olmakla birlikte, edebiyatı bir bütün olarak değerlendiren Mehmet Kaplan, 1958 yılında gittiği Erzurum'da Halk Edebiyatı kürsüsünün oluşturulmasına öncülük etmesinin³ yanında Klâsik Türk edebiyatıyla ilgili inceleme, değerlendirme ve deneme tarzında birçok yazı kaleme almıştır.

Kaplan'ın Divan şiirine yaklaşımı hakkında bilgi vermesi açısından Şeyh Gâlip'in bir beyti üzerine yaptığı yorumu buraya almak istiyoruz:

“Tekrârlarla şüpheleri dâniş anlama

Gel ârif ol ki marifet olsun tecâhülün

Ben bunu şöyle yorumluyorum. Tabii biraz serbest: İnsanların çoğu, basmakalıp fikirleri tekrarlar ve bunu ilim, bilgi, marifet sanırlar. Skolâstik, tekrara dayanır. Bunun tam zıddı şüphe. Şüphe, basmakalıbı kırdığı için, elbette tekrardan daha iyidir. Fakat şüphe bilgi (dâniş) değildir. Şeyh Gâlip bir beytinde “şüpheden şüphe etmek” gerektiğini söylüyor. Şüphe bizi boşlukta bırakır. Hakikat vardır, fakat biz onu pek bilemeyiz. Arif, işte bunu bilen kişidir. Arif katı değildir. Büyük iddiaları bulunmaz. Hatta Sokrat gibi, “Bildiğim bir şey varsa o da bilmediğimdir” der. Sokrat acaba bilmiyor muydu? Yoksa aldığı tavır, başkalarını hakikate ulaştırmak için bir nevi ‘tecâhül’ mü idi? Bilmek, fakat bilmezlikten gelmek. Bilirim, iddiasında bulunmamak. “Tecâhül” Gâlip'e göre işte ‘Arif’ olmak budur. O zaman ‘tecâhül’ marifet oluyor. Bildiğinden şüphe. Fakat bu, hikmetin ta kendisi değil mi? Bu söylediğim çok serbest...” (Okay, 2003: 164).

Klâsik şerh metodunda beyitler genellikle bir bütün olarak değil mısralar halinde ele alınır. Şarihler, kelimelerin sözlük anlamını, zamanla kazandığı özel anlamları, bu kelime veya kavramlarla ilgili önde gelen şarihlerin görüşlerini verdikten sonra kendi görüş ve düşüncelerini belirtirler.

³ Mehmet Kaplan, Erzurum'da bulunduğu yıllarda âşıklar kahvesinde tanıdığı halk hikâyecisi Behçet Mahir'den *Köroğlu Destanı*'ni derlemesinin yanında bugün halk edebiyatı alanında tanınmış Profesörlerden Muhan Bali, Bilge Seyidoğlu, Fikret Türkmen, Saim Sakaoğlu ve Umay Günay'ın doktora tezlerini yöneterek halk edebiyatıyla ilgili bilimsel çalışmalara öncülük etmiştir (*Mehmet Kaplan'a Armağan*, 1984: 72-74; Okay, 2003: 48, 133; *Köroğlu Destanı*, 1973).

Yukarıya aldığımız beytin yorumunda da görüldüğü gibi Kaplan, klâsik şerh metodundan farklı olarak -kendisinin de belirttiği gibi- beyti serbest bir anlayışla ve bütün olarak değerlendirmiştir. Çeşitli yazılarında Divan şiiri ve eski eserler “usulüne göre ve amaca hizmet edecek şekilde, yeni metot ve yöntemlerle incelenmeli; klâsik metotların dışında farklı ve yeni metotlara göre ele alınmalı” görüşünü ileri süren Kaplan, Divan şiiri örnekleri üzerinde yaptığı yorumlarla bu düşüncelerini uygulamaya çalışmıştır. Klâsik şerh usûlünde Arap, İran ve Türk edebiyatının tanınmış şair, yazar ve şarihlerinin görüşleri yapılan açıklamalara delil olarak gösterilirken Kaplan, yaptığı bu yorumda Batı felsefesinden ve düşünürlerinin görüşlerinden yararlanmış ve böylece klâsik şiir açıklamalarına yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır.

4. MEHMET KAPLAN'IN DİVAN EDEBİYATI, ŞAİRLERİ VE OSMANLICAYI KONU ALAN YAZILARI

4.1. Divan Edebiyatını ve Şiirini Konu Alan Yazılar

- 1- “Divan Şiiri Öz Şiir midir?”, *İstanbul*, S. 49, Aralık 1945, s. 6.
- 2- “Divan Edebiyatı Üzerine Yeni Görüşler”, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, 2. bas., s. 161-167.
- 3- “Divan Edebiyatı”, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, s. 109-112.
- 4- “Divan Şiirinden Faydalanma”, *Türk Edebiyatı*, S. 32, Ağustos 1974, s. 6-7.
- 5- “Divan Şiiri”, *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 85-86.

4.2. Şair ve Yazarları (Münşileri) Konu Alan Yazılar

Aşağıdaki yazıların bir kısmında sadece şairler hakkında bilgi verilirken bir kısmında ise hem şairler üzerinde durulmuş hem de seçilen çeşitli şiirlerin tahlilleri yapılmıştır. Yazarları konu alan yazılarda, yazar hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra eserlerinden alınan örnekler üzerinde durulmuştur.

- 1- “Mevlânâ Celâlettin Rûmî” *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 252-253.
- 2- “Ahmet Paşa”, *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 87-90.
- 3- “Ali Şir Nevâî”, *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 91-92.
- 4- “Fuzulî”, *Edebiyat* (Lise II), 1977, s. 93-95.
- 5- “Fuzulî”, *Ölçü*, S. 2, Nisan 1957, s. 14-16.
- 6- “Bâkî”, *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 96-100.
- 7- “Nef’î”, *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 101-102.
- 8- “Nâilî”, *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 103-105.

- 9- "Nâbî", *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 106-108.
- 10- "Nedîm", *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 109-111.
- 11- "Şeyh Gâlib", *Edebiyat* (Lise II), İstanbul 1977, s. 112-118.
- 12- "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yay., İstanbul 1997, 4. bas., s. 97-108.
- 13- "Bâkî'nin 380. Ölüm Yıldönümünü Anarken", *Hisar*, S. 195, 1980, s. 8-9.
- 14- "Mevlânâ'yı Nasıl Anlamalı?", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yay., İstanbul 2004, 6. bas., s. 11-20.
- 15- "Sinan Paşa", *Edebiyat* (Lise I), İstanbul 1977, s. 268-269.
- 16- "Birgivî Mehmed Efendi" *Edebiyat* (Lise I), İstanbul 1977, s. 270-271.
- 17- "Kâtip Çelebi", *Edebiyat* (Lise I), İstanbul 1977, s. 272-275.

4.3. Divan Edebiyatına Ait Çeşitli Konuların ve Eserlerin Ele Alındığı, Çeşitli Şiirlerin Tahlil Edildiği Yazılar

- 1- "Fuzulî'den Bir Tabiat Manzarası", *İstanbul*, S. 32, Mart 1945, s. 10-11.
- 2- "Bâkî'den Bir Sonbahar Manzarası", *Edebiyatımızın Bahçesinde Dolaşırken*, Dergâh Yay., İstanbul 2007, s. 16-24.
- 3- "Bâkî'den Beyitler ve Mısralar", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, Dergâh Yay., İstanbul 1997, 4. bas., s. 190-213.
- 4- "Nedîm'in Şiirlerinde Mimârî, Eşya ve Kıyafet", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yay., İstanbul 1997, s. 235-250.
- 5- "Nâbî ve Orta İnsan Tipi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yay., İstanbul 1997, 4. bas., s. 214-234.
- 6- "Eski ve Yeni Aşk Şiirleri", *İstanbul*, S. 3, 1956, s. 5-9.
- 7- "Bursalı İsmail Hakkı'nın Mesnevî'nin Birinci Beytini Şerhi", *Bildiriler*, Türkiye İş Bank. Kültür Yay., 135, İstanbul 1973, s. 33-42.
- 8- "Âşık Paşa ve Birlik Fikri", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yay., İstanbul 1997, 4. bas., s. 177-189.
- 9- "Divan Şiirinde Kadın Aşkı Yok mudur?", *Boğaziçi*, S. 34, 1985, s. 7.
- 10- "Destan, Mesnevî ve Roman", *Hisar*, S. 139, Temmuz 1975, s. 3-6.
- 11- "Severek Yaşamak ve Ölmek", *Türk Edebiyatı*, S. 41, Mart 1977, s. 6-7.
- 12- "Boynu ve Ayağı Bağlı Leylâ", *Hisar*, S. 157, Ocak 1977, s. 8-9.

- 13- "Orhan Veli ve Fuzulî", *Hisar*, S. 108, Aralık 1972, s. 5-6.
- 14- "Tazurru-nâme", *Hisar*, S. 96, Aralık 1971, s. 12-13.
- 15- "Düşüncenin Gücü", *Türk Edebiyatı*, S. 56, Haziran 1978, s. 5-7.
- 16- "Aşk ve İlim", *Türk Edebiyatı*, S. 37-39, Ocak-Şubat 1975, s. 6-7.
- 17- "Divan Şiiri'nden Örnekler: Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nedîm", *Edebiyat (Lise I)*, İstanbul 1977, s. 171-183.
- 18- "Mevlî'ten: Peygamber'in Mirâcı", *Edebiyat (Lise II)*, İstanbul 1977, s. 20-25.
- 19- "Kanunî Mersiyesi: Bâkî", *Edebiyat (Lise III)*, İstanbul 1977, s. 61-80.
- 20- "Su Kasidesi: Fuzulî", *Edebiyat (Lise III)*, İstanbul 1977, s. 81-90.
- 21- "Bahar Kasidesi: Nef'î" *Edebiyat (Lise III)*, İstanbul 1977, s. 91-103.
- 22- "İstanbul Kasidesi: Nedim", *Edebiyat (Lise III)*, İstanbul 1977, s. 104-109.
- 23- "Leylâ ie Mecnûn: Fuzulî", *Edebiyat (Lise III)*, İstanbul 1977, s. 180-190.
- 24- "Hüsn ü Aşk: Şeyh Gâlip", *Edebiyat (Lise III)*, İstanbul 1977, s. 191-198.
- 25- "Gece, Altın Hazinesi ve Şarap", *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay. , İstanbul 1998, 2. bas. , s. 39-42.
- 26- "Âşık Paşa ve Nuh'un Gemisi", *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay. , İstanbul 1998, 2. bas. , s. 29-31.
- 27- "Gazi Tipi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul 1985, s. 112-119.
- 28- "Velî Tipi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul 1985, s. 120-131.
- 29- "Leylâ ve Mecnun", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul 1985, s. 143-158.
- 30- "Dinle Neyden", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yay., İstanbul 1997, 4. bas., s. 109-116.
- 31- "Bursalı İsmail Hakkî'nin Mesnevî'nin Birinci Beytini Şerhi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yay., İstanbul 2004, 6. bas., s. 21-25.
- 32- "Şeyh Galib'in İnsanlık Anlayışı", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yay., İstanbul 2004, 6. bas., s. 26-35.

4.4. Divan Edebiyatından Çeşitli Beyitlerin ve Mısraların Yer Aldığı Yazılar

1- "Karacaoğlan Kâfir Ülkelerinde", *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay. , İstanbul 1998, 2. bas. , s. 46-49.

2- "Gardiyan", *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay. , İstanbul 1998, s. 345-352.

3- "Midas'ın Kulakları", *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay. , İstanbul 1998, s. 340-341.

4- "Kitaplar Medeniyetin Anahtarıdır", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 15-18.

5- "Üstün Olmak", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 26-28.

6- "Bursa'da Zaman Şiiri Hakkında", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 77-82.

7- "Marangoz", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 114-117.

8- "Kereste", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 118-122.

9- "İnsan ve Âlet Sesi", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 131-132.

10- "Din ve Dünya", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 183-186.

11- "Örnek ve Tekrar", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 221-223.

12- "Hayat ve Terbiye", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 237-239.

13- "Sükûtiler Tarikatı", *Sevgi ve İlim*, Dergâh Yay. , İstanbul 2002, s. 263-264.

14- "Türk Milletinin Kültürel Değerleri", *Kültür ve Dil*, Dergâh Yay. , İstanbul 1996, 9. bas. , s. 30-40.

15- "Türk Tarihi", *Kültür ve Dil*, s. 48-52.

16- "Düşüncenin Gücü", *Türk Edebiyatı*, S. 56, Haziran 1978, s. 5-7.

17- "Felsefe ve Edebiyat", *Türk Edebiyatı*, S. 39, Ocak 1977, s. 3-4.

18- "İnsana Güven ve Ümit", *Türk Edebiyatı*, S. 48, Ekim 1977, s. 6-7.

19- "Dünyada Olmak", *Hisar*, S. 4, Nisan 1964, s. 3-4.

20- "Şiir ve İlim", *Hisar*, S. 94, Ekim 1971, s. 3-4.

21- "Ya Onları Aydınlat, Ya Onlara Katlan", *Türk Edebiyatı*, S. 48, Ekim 1979, s. 6-7.

4.5. Osmanlıca'yı Konu Alan Yazılar

Divan edebiyatının dilinin "Osmanlıca" olmasından dolayı bu dil hakkında da yazılar yazan Kaplan'ın bu yazılarında hem Osmanlıca hem de Divan edebiyatıyla ilgili çeşitli görüşleri yer almaktadır.

- 1- "Osmanlı ve Osmanlıca", *Hisar*, S. 54, Haziran 1968, s. 5-6.
- 2- "Osmanlıca", *Hisar*, S. 105, Eylül 1972, s. 5.
- 3- "Osmanlı, Osmanlıca, Osmanlıcılık", *Hisar*, S. 116, Ağustos 1973, s. 3-4.
- 4- "Osmanlıca, Öztürkçe ve Millî Kültür Meselesi", *Orta Doğu*, S. 2347, s. 181.
- 5- "Osmanlıca, Türkçe, Öz Türkçe", *Nesillerin Ruhü*, Dergâh Yay., İstanbul 2001, 8. bas., s. 143-150.
- 6- "Öztürkçe ve Osmanlıca Hakkında Bir Münakaşa", *Kültür ve Dil*, Dergâh Yay., İstanbul 1996, s. 189-197.
- 7- "Neden Osmanlıca", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 4. , 1983, s. 9-12.
- 8- "Büyük Cinayet", *Hisar*, S. 21, Eylül 1965, s. 5.
- 9- "Dilde Aşırılık ve İtidale Dair", *Kültür ve Dil*, Dergâh Yay., İstanbul 1996, s. 166-168.

Kaplan'ın yukarıda belirtilenlerin dışında farklı konularda yazdığı ancak yeri geldikçe Klâsik Türk edebiyatına da temas ettiği pek çok yazısı bulunmaktadır. Burada, onun doğrudan Klâsik Türk edebiyatını konu alan yazılarından hareketle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

SONUÇ

Yeni Türk edebiyatı uzmanı olduğu halde Türk kültür ve edebiyatını bir bütün olarak ele alan Mehmet Kaplan, çalışmalarını sadece uzmanlık alanıyla sınırlamayıp Klâsik Türk edebiyatı, Halk edebiyatı ve Türk dili üzerinde de incelemelerde bulunmuştur. O, Klâsik Türk edebiyatının önde gelen çok sayıda şair ve yazarının eserini incelemiş, çeşitli şiirler ve eserler hakkında yazılar yazmıştır. Pek çok yazısında yeri geldikçe Divan şiirinden beyitlere yer vererek konuyu daha akıcı ve anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır.

Bütün bu söylediklerimizden sonra onun Klâsik Türk edebiyatıyla ilgili görüş, öneri ve eleştirilerini maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Türk kültürünün bir parçası ve en güzel aynası olan Divan edebiyatı, Türklerin vücuda getirdiği bir edebiyattır. Bu edebiyat, Arap ve Fars

edebiyatlarının etkisinde kalmakla birlikte özü itibariyle 'Türk'e ait bir edebiyattır. Kaynaklara gitmeden, metinler üzerinde düşünülmeden bu edebiyat "gözü kapalı" anlaşılabilir ve kötülenemez.

2- "Ortaçağ şehir edebiyatı" olan Divan edebiyatı hakkında değerlendirme yapılırken bu edebiyatın vücuda geldiği devir, çevre ve şartlar göz önüne alınmalı ve bu edebiyat "çağdaş Batı edebiyatı" ile değil, "Ortaçağ Batı edebiyatı" ile karşılaştırılmalıdır.

3- Divan edebiyatı, şiir ağırlıklı, edebî sanatlara ve "kesâfet"e geniş yer verilen "nükteli" bir edebiyattır. Bu edebiyata ait eserleri anlamak ve zevk alabilmek için önceden bazı bilgileri öğrenerek hazırlık yapmak gereklidir. Divan şiirinin tam olarak anlaşılabilmesi için bu edebiyata ait eserlerin kendi diliyle okunması da kaçınılmaz bir gerçektir.

4- Günümüz ve geleceğin Türk aydınlarının kendi devirlerinde meydana gelen gelişmeleri doğru değerlendirebilmesi için geçmişleri hakkında sağlam ve doğru bilgilere sahip olması gerekir. Bundan dolayı aydınların "kaynaklar"a giderek bunları okuyup anlayabilmeleri büyük önem arz eder.

5- Üzerinde bulunduğumuz toprakların sahibi oluşumuzun senetleri hükmünde olan eski eserlere sahip çıkılması çok önemlidir. Bu eserlerin usulüne ve amaca hizmet edecek şekilde yeni metot ve yöntemlerle, bilimsel bir şekilde incelenmesi gerekir.

6- Eski edebiyata ait eserler, bilimsel metotlarla incelenip değerlendirildiğinde bu edebiyatın Türk kültür ve medeniyetinin günümüzden farklı bir dil ve üslûp ile ifade edilmiş şekliyle başka bir şey olmadığı anlaşılacaktır.

7- Türk edebiyatında geçmişte Arap ve Fars, günümüzde de Batı kültürünün etkisiyle "taklit" dikkati çeker. Taklitten kurtulmanın yolu, "millî varlığımızı" tanıyarak "manevî kuvvet kaynakları" nı öğrenmekten geçer.

8- Eski edebiyatın eksik yanlarından biri de "hatıra" türünün gelişmemiş olmasıdır. Yazılan hatıralar, gelecek kuşaklara geçmişle ilgili çoğu zaman göz ardı edilen çok önemli bilgilerin ve kültürel unsurların aktarılması bakımından büyük önem taşırlar.

9- Şiir yanı ağır basan bir edebiyat olmakla birlikte Divan edebiyatının nesir sahasında da Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, Sinan Paşa, Nâimâ, Veysî, Nergisî vd. gibi yazdıklarıyla edebiyata, sanata ve tarihe ışık tutmaları açısından sadece Türk edebiyatı değil dünya edebiyatı tarihi açısından önemli şahsiyetlerin bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

ENGİNÜN, İnci, (1991, Mart), "Tanpınar ve Mehmet Kaplan Üzerine", *Türk Edebiyatı*, S. 209, s. 16.

KAPLAN, Mehmet, (1945, Aralık), "Divan Şiiri Öz Şiir midir", *İstanbul*, S. 49, s. 6.

_____, (1956, Ağustos), "Divan Edebiyatı Üzerine Yeni Görüşler", *İstanbul*, S. 8, s. 5-8.

_____, (1965, Haziran), "Osmanlı ve Osmanlıca", *Hisar*, S. 54, s. 5-6.

_____, (1969, Aralık), "Bursa'da Kısa Bir Gezinti", *Hisar*, S. 72, s. 4-5.

_____, (1971a, Şubat), "Divan Edebiyatı", *Hisar*, S. 86, s. 5-6.

_____, (1971b, Ekim), "Şiir ve İlim", *Hisar*, S. 94, Ekim 1971, s. 3-4.

_____, (1972a, Eylül), "Osmanlıca", *Hisar*, S. 105, s. 5.

_____, (1972b, Aralık), "Orhan Veli ve Fuzulî", *Hisar*, S. 108, s. 5-6.

_____, (1973, Ağustos), "Osmanlı, Osmanlıca, Osmanlıcılık", *Hisar*, S. 116, s. 3-4.

_____, (1974, Ağustos), "Divan Şiirinden Faydalanma", *Türk Edebiyatı*, S. 32, s. 6-7.

_____, (1977), *Edebiyat (Lise I)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

_____, (1977), *Edebiyat (Lise II)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

_____, (1977), *Edebiyat (Lise III)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

_____, (1977a, Ocak), "Boynu ve Ayağı Bağlı Leylâ", *Hisar*, S. 157; s. 8-9.

_____, (1977b, Eylül), "İnsana Güven ve Ümit", *Türk Edebiyatı*, S. 47, s. 6-7.

_____, (1980, Mayıs), "Bâkî'nin 380. Ölüm Yıldönümünü Anarken", *Hisar*, S. 270, s. 8-9.

_____, (1985), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tıp Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul 1985.

_____, (1988b), *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yay., İstanbul, 2. bas.

_____, (1992), *Âli'ye Mektuplar*, Haz. Zeynep Kerman, İnci Enginün, Dergâh Yay., İstanbul.

_____, (1996), *Kültür ve Dil*, Dergâh Yay., İstanbul, 9. bas.

_____, (1997), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, Dergâh Yay., İstanbul, 4. bas.

_____, (1998a), *Büyük Türkiye Rüyası*, Dergâh Yay., İstanbul, 4. bas.

_____, (2001), *Nesillerin Ruhu*, Dergâh Yay., İstanbul, 8. bas.

_____, (2004), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yay., İstanbul, 6. bas.,

KERMAN, Zeynep- Enginün, İnci, (2000), *Mehmet Kaplan, Hayatı ve Eserleri*, Dergâh Yay., İstanbul.

Mehmet Kaplan'a Armağan, (1984), Dergâh Yay., İstanbul.

OKAY, Orhan, (2003), *Mehmet Kaplan'dan Hatıralar Mektuplar*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul.